

FRAZEOLOGIJA V MLADINSKEM ROMANU *POLETJE POD LASTOVIČJIM ZVONIKOM*

Slavko Pregl je slovenski mladinski pisatelj, ki v svojih delih prepleta najstniški vsakdan s svetom odraslih. V romanu *Poletje pod lastovičjim zvonikom* prekine prikazano vsakdanjost nenavaden zaplet, ki ga rešujejo prebivalci v vedrem vzdušju. Vsakdanjost je začinjena s humorjem, k čemur pripomore pogosta raba stalnih besednih zvez ter frazeoloških prenovitev. Z opravljeno analizo frazeološkega gradiva v izbranem korpusu se razkrijejo tendence rabe frazeologije v umetnostnem delu. V pričujočem prispevku želimo ugotoviti, v kolikšni meri je frazeologija opazen stilistični element v Preglovem delu, kakšno vlogo igra frazeologija v mladinskem romanu in na kakšen način frazem pripomore k ustvarjanju jezikovnih portretov.

Ključne besede: frazeologija, pogostnost, prenovitvena raba, portretiranje, mladinski roman

0 Uvod

Frazemi so jezikovne enote z lastnostmi večbesednosti ter strukturno in pomensko ustaljenostjo. Kot vsaka jezikovna enota z lastnim pomenom imajo tudi frazemi zaznamovalno in sozaznamovalno pomensko sestavino. V besedilih so njihove sozaznamovalne pomenske sestavine izrazitejše in učinkujejo kot jezikovnostilistično sredstvo (prim. Kržišnik 1990: 399).

V pričujočem prispevku želimo ugotoviti, v kolikšni meri je frazeologija opazen stilistični element v mladinskem romanu. Pisatelj ustvari za svoje literarne like jezikovni portret. V literarni upodobitvi nameni posameznim likom izbrano besedišče. Na ta način upodobi njihovo individualnost, mišljenje, značajske poteze, notranjo naravnost, odnos do okolice in do samega sebe. Zanimalo nas je, v

kolikšni meri sodelujejo frazeološke enote pri upodobitvi jezikovnega portreta in v kolikšni meri frazeologija prispeva h komičnemu učinku, ki pri bralcu vzbuja smeh. Predpostavljamo tudi, da frazemi, še posebej v prenovitvenih oblikah, prispevajo k besedni komiki.

1 Frazeologija v umetnostnem besedilu

S frazeologijo v umetnostnih besedilih so se ukvarjali različni raziskovalci. Fleischer (1997: 226) je izpostavil frazeologijo kot sredstvo za portretiranje in opisovanje značajskih potez posameznih literarnih likov. Palm (1989: 314) meni, da se frazeologija v umetnostnih besedilih pojavlja v svoji »čisti obliki«, saj literarno delo v primerjavi z drugimi besedilnimi vrstami vključuje najbolj kakovostno izrabo stilističnih možnosti, ki jih frazeologija ponuja. Vsekakor je raba frazeologije odvisna od avtorjevega razumevanja, kreativne ustvarjalnosti ter pripravljenosti, do kolikšne mere bo izkoristil frazeološki potencial. Christophe (1997: 28) ugotavlja, da so frazemi v besedilu sprva pokazatelji »vitalnosti« jezika, kasneje pa značilnost konvencionalnosti. Koller (1977) je analiziral vlogo frazeologije v beletristiki pri različnih avtorjih. Izpostavil je vlogo frazemov pri poimenovanju določenih vsakdanjih vzorcev. V slovenskem prostoru se je s sodobno frazeologijo ukvarjala slovenska jezikoslovka Erika Kržišnik (1988, 1990). Frazeme v *Pločevinastem bobnu* nemškega pisatelja Günterja Grassa je s kontrastivnega vidika v nemščini in slovenščini primerjala Vesna Nedelko (2006). Izrazito rabo frazeologije v Prešernovih *Poezijah* je raziskovala Sara Primec (2019). Burger (2022) je v analizi proznih del Theodorja Fontaneja ugotovil, da je pisatelj krilatice, citate, sklope, pregovore in pragmatične frazeme uporabil v besedilotvorni funkciji in pretežno v dialogih. Izpostavil je tudi vlogo frazeologije pri portretiranju literarnih likov. S frazeologijo v otroških in mladinskih romanih se je ukvarjala Richter-Vapaatalo (2007), s prevodoslovnimi vidiki v delih avstrijske pisateljice Christine Nöstlinger v jezikovnem paru nemščina-slovenščina pa Valenčič Arh (2014).

Blažič (2014: 7) opredeljuje pojem »mladinska književnost« kot nadpomenko za dve področji: za področje literarnega ustvarjanja za otroke (od rojstva do približno 12. leta) in mladostnike (od 12. do 18. leta) ter za »književnost, ki je sčasoma postala primerna za mlade bralce, čeprav je bila prvotno napisana za odrasle in ima status klasike.« Po Ewersovi (2000: 16) definiciji sta otroška in mladinska literatura vsa literatura, ki jo prebirajo otroci in mladostniki. Z vidika naše raziskave je mladinsko literarno delo namenjeno bralcem, ki so vrstniki glavnih literarnih likov.

Avtorji uporabljajo frazeologijo v besedilih na različne načine in z različnimi nameni. Nekateri jih namenoma izpostavljajo in pogosto uporabljajo, drugi se frazemov izogibajo. Burger (1997: 237) razlikuje štiri tipe mladinskih avtorjev. V prvo skupino uvršča »abstinenčne« avtorje, ki uporabljajo frazeme pretežno za opisovanje upodobitev v slikanicah za najmlajše bralce. V drugi skupini so

avtorji, ki frazeme pazljivo in previdno umeščajo v besedilo. Pri tem si pomagajo z različnimi postopki v sobesedilni okolici, kot so parafraziranje ter pomenski in razlagalni opisi. Povsem drugačno rabo pripisuje Burger avtorjem v tretji skupini, ki ustvarjajo nove besedne zveze in kreirajo različne frazeološke prenovitve brez dodatnih razlag. Pri tem se ne ozirajo na morebitno nerazumevanje pri bralcih. Bralec je prepuščen lastnemu razumevanju in mora sam prepoznati razmerje med frazeološkim in prostim pomenom ali morebitnim dvojnim branjem. V zadnjo skupino spadajo avtorji, ki se s frazeologijo poigravajo na pomenljiv in hudomušen način. Njihove frazeološke prenovitve so premišljene in ustvarjalne. V okolici besedila avtor dodaja pomenske ustreznice in poskrbi za pravilno razumevanje frazeološkega pomena, humorja, satiričnosti ali duhovitosti. Raziskave frazeologije v literarnih besedilih so pokazale tri različne perspektive: besedilotvorno vlogo, jezikovno poigravanje s prenovitvami in jezikovno portretiranje literarnih oseb (prim. Valenčič Arh 2014: 81). V pričujočem prispevku bomo izpostavili portretiranje posameznih književnih likov, ki je podkrepljeno s humorjem.

2 O analiziranem gradivu

Slavko Pregl velja za mladinskega prozaista, ki v svojih delih izpostavlja tematično »neproblematičnega otroštva, polnega avanturizma, močno podkrepljenega s komiko« (Haramija 2005: 6). Mladinski roman *Poletje pod lastovičjim zvonikom* sodi med realistične avanturistične komične pripovedi. Gre za humoren zapis o dogajanju v majhnem mestu, v katerem prebivalci poskušajo razvozlati skrivnost, zakaj je prenehal zvoniti mestni zvon. Ker je mestni zvon samoumevna stalnica v njihovem vsakdanjiku, ta na novo nastala situacija poruši ustaljenost in red med prebivalci. Z njo se ukvarjajo skorajda vsi prebivalci mesteca. Poleg zapleta in opisovanja dogajanja na političnem parketu v majhnem mestu je v ospredje postavljen glavni literarni lik Luka, dijak prvega letnika srednje šole. Njegova prijatelja Srečko in Tine sta še osnovnošolca. Luka se zagleda v Martino, ki je prišla v mesto na počitnice k stricu. Odraslim likom nameni Pregl lastna imena, ki so povezana z njihovo dejavnostjo, s katero se ukvarjajo, kot na primer: gospod Glavina je župan, gospa Tajnikar je tajnica, gospod Mokar je mestni pek, gospod Zdravič je zdravnik, gospod Naglič je mestni kurir, gospod Metlič je mestni smetar, gospa Nitkar je mestna šivilja, gospa Meta je zeliščarica, gospod Saje je dimnikar ipd. Napeto dogajanje je prežeto s Preglovim humorjem, ki se izraža tako na besedni ravni kot tudi v opisovanju na situacijski ravni. Avtorjev satiričen slog na zbadljiv način prikazuje resnično življenje. Mladostniki so vpeti v lenobno preživljanje počitnic in deloma pustolovsko zgodbo, ki jo razpletejo z odkritjem ptičjega gnezda v zvoniku. Odrasli se zadeve neuspešno lotijo s sestankovanjem in dogovarjanjem. Tretjeosebni pripovedovalec s perspektive odraslega prikaže njihovo političantsko reševanje zadev na humoren, deloma ciničen način in v ospredje postavlja (marsikje aktualen) boj za županski stolček (prim. Vidali 2017).

3 Metodologija

Osrednji del korpusne analize predstavlja opis frazeoloških enot v izbranem delu *Poletje pod lastovičjim zvonikom* Slavka Pregla, kjer smo izpisali vsak frazem posebej in določili njegovo vlogo v razmerju do celotnega besedila ter umeščenost v sobesedilo. Predvsem smo bili pozorni na rabo frazemov, ki so bili obravnavani izpostavljenost. Enote smo zapisali v tabelo Excel. Z analizo smo želeli ugotoviti rabo frazeologije v izbranem korpusu in pogostnost frazemov. Pridobljeni rezultati so služili kot podlaga za kvantitativni vidik rabe, s katerim smo želeli zaznati dinamiko v rabi frazemov v umetnostnem besedilu.

4 Ugotovitve

Pogostnost frazemov je prikazana glede na število frazemov na posamezni strani (prim. Richter-Vapaatalo 2007: 158).¹ Ena stran romana obsega 28 ali 29 vrstic. Strani z ilustracijami so imele v povprečju polovico vrstic. Na nepolnih straneh so bile vrstice preštete. Pogostnost frazemov na stran besedila znaša 1,59. Primerjava z raziskavo Richter-Vapaatalo (2007), ki meni, da je besedilo bogato s frazemi, če se v njem pojavlja vsaj 1,5 frazema na stran, kaže, da je raba frazeologije v izbranem delu Slavka Pregla opazna.² Korpusna analiza je pokazala 153 frazemov v celotnem romanu. Pogostnost rabe frazemov v besedilu je precej sorazmerno razporejena na premi govor (72 frazemov) in raven pripovedovalca (81 frazemov). Primerjava med neprenovitevno in prenovitveno rabo je pokazala, da je bilo v besedilu 40 odstotkov (58 frazemov) frazemov rabljenih v modificirani obliki. Raba frazeoloških prenovitev je pogostejša na ravni pripovedovalca. To dokazuje avtorjev humorni slog, s katerim na satiričen in zbadljiv način prikazuje resnično življenje. Pripovedovalec z rabo frazemov komentira posamezni literarni lik, njegov značaj in njegovo trenutno razpoloženje. Na tak način ustvari določen jezikovni profil. V izbranem romanu nastopajo številni literarni liki, ki so del dogajanja v majhnem mestu. Vsaj en frazem na ravni pripovedovalca ali v premem govoru se pojavi pri 34 osebah. Izpostavili smo načine, kako so frazemi umeščeni v besedilno okolico in kakšna je njihova predstavitevna funkcija.

4.1 Portretiranje literarnih likov z nizanjem frazemov v besedilnem okolju

Nizanje različnih frazemov pri posameznih literarnih likih v besedilnem okolju ima predstavitevno funkcijo. Avtor je z rabo frazemov predstavil gospoda Janeža, mestnega notarja.

¹ Kržišnik (2018: 11, po Čermák 1985) navaja, da je besedilo bogato s frazemi, če se v njem pojavlja en frazem na 80–120 besed. Valenčič Arh (2014: 263) je ugotovila 2 frazema na stran v izbranih delih pisateljice Christine Nöstlinger.

² Richter-Vapaatalo (2007) je pri nemškem mladinskem pisatelju Erichu Kästnerju ugotovila, da je uporabil 1,68 frazema na stran.

- (1) Prav tako je zelo rad, kadar je **vstal z levo nogo** ali so to pač terjale razmere, mestni opravljivki, šivilji gospe Nitkar, strogo zaupno povedal kaj primerno zanimivega o kom, ki mu je šel **zelo na živce**, kar nikakor ne bi smelo **priti nikomur na ušesa** (str. 59).

Frazema *vstati z levo nogo* in *iti na živce* sta uporabljena v neprenoviteni obliki, razen pri drugem je stopnjevano s prislovom »zelo«. Ker je gospod Janež mestni notar, mora strogo zaupne zadeve seveda zadržati zase. Opravljanje je nezaželeno. Raba frazema *priti komu na ušesa* z neosebni samostalniškimi zaimkom v nikalni obliki *nikomur* je v povedi zelo ustrezna. Kombinacija vseh treh frazemov nakazuje na to, da gospod Janež, kadar je slabe volje, ne ravna v skladu s svojo profesijo.

Ribič Mrežar je že kot otrok spremljal svojega očeta na ribolov in je bil izkušen ribič.

- (2) Gospod Mrežar pa, ki je bil doslej **kos vsem viharjem**, je dokončno podlegel pletenki. Počasi se mu je zazdelo, da bosta **prej ali slej** že kako priplula v pristanišče, četudi čoln zanaša **sem ter tja**. Saj še nikoli ni ostal sredi morja (str. 27).

Kljub izkušnjam, ki si jih je ribič pridobil v svojem poklicu, je v zgornjem odlomku zaznati šibkost v značaju gospoda Mrežarja. Frazemu *biti kos čemu* sledi protipomenski opis 'je podlegel'. Raba dvojčičev *prej ali slej* ter *sem ter tja* daje vtis časovne in lokalne negotovosti.

Gospod Merc je ravnatelj, ki se izraža z izbranim besediščem, kar pritiče učenim ljudem in to ravnateljji zagotovo so.

- (3) Gospod ravnatelj Merc je zato brž **posegel v besedo**, oznanil, da si je prejšnji dan skoraj **obrabil noge**, ko je hodil **gor in dol** po mestnih ulicah ter glasno razlagal, da je vse v najlepšem redu. Poleg tega je v časopis Mestni pogledi napisal zelo dolg esej o tem, da če je veliki in slavni pesnik v davnihi lahko brez ključa prišel celo v pekel, bo tudi župan Glavina nedvomno uredil zadeve z zvonikom. Če **komu zdajle še ne zvoni, bo kmalu zvonilo vsem nam**, je zaključil (str. 61–62).

V pripovedovalčevem opisu je gospod Merc uglajen gospod, ki ne *vzame komu besede*, kot bi to narekoval ustaljeni frazem, ampak mu je namenjena manj agresivna besedna zveza *poseči v besedo*. Čeprav besedna zveza ni zapisana v slovarju, je dokumentirana tako v korpusu Gigafida kot tudi v korpusu Nova beseda. Metaforični opis nadaljuje kolokacija *obrabiti si noge*, ki izpostavi ravnateljjevo odlično in izborna izražanje. Binom ali dvojčič *gor in dol* potencira vsebino povedi. Besedna zveza *komu zvoni* ima po *SSKJ2* v krščanskem okolju pomen 'kdo je umrl'. Kot svarilo pred nečim hudim se nadaljuje besedilna aktualizacija »bo kmalu zvonilo vsem«. Bržkone je ravnatelj strasten bralec in poznavalec svetovne literarne klasike, v katero spada tudi roman *Komu zvoni* pisatelja Ernesta Hemingwaya. Zato menimo, da se je avtor (tudi) poigral s krilatico tega zgodovinskega in vojnega romana iz leta 1940.

4.2 Portretiranje literarnih likov z nizanjem posameznega frazema v besedilnem okolju v neprenovitveni in prenovitveni rabi

V naslednjih primerih gre za postopek, pri katerem aktualizacija in ponavljanje frazema ali njegovih posameznih sestavin v bližnji okolici omogočata humoren in komičen učinek. Pri ponovni omembi nastopi sobesedilna prenovitev osnovnega frazema. Po Kržišnik (1990: 411) frazem »ohranja svojo notranjo zgradbo in zunanjo povezovalnost, je pa uporabljen v takem besedilnem okolju, ki povzroča njegovo dvojno denotacijo.« Frazemi so sestavljeni iz pomenonosnih jezikovnih znakov in obstajajo na dveh ravneh: na ravni proste besedne zveze in na ravni frazeološke besedne zveze. Tretjo raven predstavlja razmerje med obema pomenoma. Vse tri ravni skupaj sestavljajo semantično potenco frazemov (Kržišnik 2006: 260).³ V zvezi z razumevanjem pomena frazeoloških enot se je v germanistični frazeologiji ustalil pojem »dvojno branje« (Burger 2015: 14). Glede na to, kako bralec razume in realizira semantično raven frazeološke enote, se frazemi delijo na tri načine branja: (1) frazemi z enojnim, tj. samo frazeološkim branjem, (2) frazemi z dvojnimi branjem, pri čemer gre za sinhrono razumevanje dvojnosti ter (3) kombinirani tip frazemov, pri katerih del sestavin ohrani uslovarjeni pomen, del sestavin pa ima dvojno branje ali določeno razmerje med frazeološkim in dobesednim branjem (prim. Kržišnik 2006: 260).

V zgledu (4) je opisana značajska lastnost gospe Igličar, medicinske sestre in Lukove mame, ki je radovedna in želi biti z vsem na tekočem.

- (4) Mama in oče sta bila sicer poročena, ampak gospa Igličar nikakor ni hotela sprejeti moževega priimka, ker bi sicer vsi že na daleč mislili, da tudi ona **vtika nos** v vse stvari. Mestne opravljivke so sicer znale povedati, da gospa Igličar kljub **temu vtika nos v vse, v kar se ga da vtakniti**, da pa to počne samo takrat, kadar misli, da je nihče ne vidi (str. 39–40).

Frazem *vtikati* [svoj] *nos v kaj* v zgledu (4) lahko razumemo kot frazem v pomenu 'vmešavati se' in gospa Igličar se ne želi vmešavati v vse stvari. Pri naslednji omembi »kljub temu vtika nos v vse, v kar se ga da vtakniti« razumemo sestavino *vtakniti* kot besedo v slovarskem pomenu. Frazem v prenovitveni obliki v nadaljevanju omogoči dvojno branje. Komika na ravni besed preide v situacijsko komiko. Stalno besedno zvezo si lahko konkretno predstavljamo v dobesednem pomenu.

- (5) Nikakor ni mogel skriti tega, kar je vedelo vse mesto. Vedela je tudi gospodična Tajnikar, a se je seveda delala, da tega ne ve. Skratka, mladi poštar je bil **do ušes zaljubljen** v županovo tajnico. Zato si je lepo **poštarsko kapo vedno potisnil čez ušesa**, da ta ne bi že na daleč razkrivala tega, česar se sicer ni dalo zakriti. Gospodična Tajnikar ga je prav tako veselo pogledovala, takoj zatem zardela

³ S pojmom »besedilna potencia« je Čerňyševa (1980: 93) frazeologijo umestila na raven besedila in izpostavila njeno funkcijsko vlogo. Gréciano (1994) je lastnosti in funkcije stalnih besednih zvez v besedilu, kjer frazeološke enote presežejo oziroma prekoračijo svojo denotativno vlogo, imenovala »frazeološka aktivnost«.

in oči obrnila v tla. Nikakor ni mogla skriti tega, kar je vedelo vse mesto. Vedel je tudi mladi gospod Medved, a se je seveda delal, da tega ne ve. Skratka, gospodična tajnica je **bila do ušes zaljubljena** v mladega poštarja. Svoja **ušesca je ljubko skrivala** za svojimi, za to zelo uporabnimi pričeskami (str. 20–21).

Mladi gospod Medved, eden od treh mestnih poštarjev, je bil tako močno zaljubljen v tajnico, gospodično Tajnikar, da je na tem mestu uporabljen frazem *biti zaljubljen do ušes*. Gospodična Tajnikar je bila prav tako zelo zaljubljena in frazem se v bližini opisa ponovi. Keber (2011: 1003) meni, da frazem »temelji na predstavi o potopitvi, pogreznjenosti človeka do ušes«. Sestavina *ušesa* je na dveh mestih tik za frazedom (»poštarsko kapo vedno potisnil čez ušesa«, »Svoja ušesca je ljubko skrivala za svojimi, za to zelo uporabnimi pričeskami«) uporabljena kot pomenonosna enota, s čimer izzove branje na dveh ravneh in obenem dobi hudomušen prizvok.

4.3 Portretiranje literarnega lika z nizanjem posameznega frazema v celotnem romanu v neprenovitveni in prenovitveni rabi

Večkratna pojavitev frazema *zgrabiti bika za roge* v romanu *Poletje pod lastovičjim zvonikom* zaznamuje lik župana Glavine in deluje kot nekakšen leitmotiv, vodilna misel njegovega delovanja v uradu župana. Je njegov najljubši frazem v uslovarjenem pomenu, saj si prizadeva »odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela« (Keber 2011: 74). Frazem je vseevropski in se uporablja od 19. stoletja dalje (prim. Röhrich 1994: 1556). V prenesenem pomenu se je potrebno lotiti bika oziroma problema tam, kjer je njegova obrambna moč največja, torej pri rogovih. Nasprotniku se moraš zoperstaviti tako, da ga izločiš iz igre, in na takšen način boš uspešno opravil nalogo ali rešil problem. Poleg odločnosti Röhrich našteva tudi pogumnost, ki pripomore k temu, da se lažje zoperstaviš nasprotniku, in drznost, s katero se soočiš s problemom ali razjarjenim nasprotnikom (prim. Kremer in Richarz 2015: 147).

V romanu *Poletje pod lastovičjim zvonikom* je frazem *zgrabiti bika za roge* uporabljen na dvanajstih mestih v prenovitveni in v neprenovitveni obliki zelo premišljeno. Ponavljanje frazema sprva poveča njegovo učinkovitost, a sčasoma dobi nasproten učinek in deluje komično. Obenem s pogostno rabo v daljših presledkih karikira prazno govoričenje in izgublja vsebinsko vrednost.

- (6) V svoji županski pisarni je gospod Glavina medtem že skušal **zgrabiti bika za roge**. Če smo natančni, v njegovi pisarni ni bilo nobenega **bika**, ki bi se ga lahko kakorkoli **zgrabljalo**. Ampak gospod Glavina je postal župan točno zato, ker je znal ravnati odločno. In sem je spadalo, da je vedno vzkliknil »**Zgrabimo bika za roge!**«, pri tem pa je mislil, da je treba hitro poprijeti za delo povsod tam, kjer je bilo res treba hitro poprijeti (str. 16).

Pri prvi omembi na začetku dogajanja je frazem na pripovedni ravni previdno vpeljan v besedišče in v nadaljevanju nazorno obrazložen. V mestu se pojavi resen problem, ker ura v zvoniku ne bije, kar mnoge prebivalce vrže iz vsakodnevnega

tira. Župan se mora resno lotiti tega problema. O tem, da se župan Glavina problemov loteva resno in odločno, priča razlaga »ker je znal ravnati odločno« in zapis o njegovi navadi, da je ob tem vedno vzkliknil »Zgrabimo bika za roge!« Sestavini *bik* in *zgrabiti* preideta v dobesedno branje v drugi povedi »ni bilo nobenega bika, ki bi se ga lahko kakorkoli zgrabljalo«. V sobesedilni prenovitvi nastopa sestavina frazema *bik* kot beseda v svojem slovarskem pomenu (prim. Kržišnik 1990: 411).

- (7) »Možje, spoštovani županski svet, razmere so resne. Zbrali smo se, da jih uredimo! **Zgrabili bomo bika za roge!**« je rekel in vse lepo po vrsti pogledal v oči. Ko so izpili vsak po en požirek čaja, je odločno dodal: »No, pa dajmo!« (str. 24).

Frazem *zgrabiti bika za roge* uporabi župan Glavina v zgledu (7) v svojem nagovoru pred županskim svetom v velelnem naklonu. Župan Glavina frazem *zgrabiti bika za roge* uporabi petkrat v premem govoru. Problem v mestu postaja resna in nujna zadeva, zato se mu je potrebno odločno zoperstaviti in župan uporabi frazem pred svojimi sodelavci. Pisatelj ponovi frazem *zgrabiti bika za roge* v županovem govoru in prepriča bralca, da je omenjeni frazem županov priljubljeni vzklik.

- (8) »A vidite, ljudje? Ta naš župan ni sposoben urediti niti tega, da bi naš ljubi mestni zvon lepo zvonil! Da ga ni sram!«
Mestni župani so navajeni zabavljanja svojih meščanov in se ne vzmernirjajo preveč. Vzmernirjajo se še malo manj, če zabavljanja ne slišijo.
Župan Glavina je medtem na seji županskega sveta skušal **zgrabiti bika za roge**.
»Naš zvon v našem zvoniku ne zvonil!« je odločno rekel in odločno pogledal vse prisotne. (str. 29).

Avtorjev satiričen slog ostro prikazuje konkurenčni boj za županski stolček. Gospod Kostak je bil mestni mesar. Na zadnjih volitvah za župana ga je gospod Glavina premagal, to pa gospodu Kostku ni bilo v veselje. Ko je izvedel, da mestni zvon ne zvonil, se je pred svojo mesnico ustavil in na ves glas robantil. Pripovedovalec v zgledu (8) frazem *zgrabiti bika za roge* dvakrat podkrepi z načinovnim prislovom »odločno«, da še dodatno poudari močno voljo in trdnost gospoda župana.

- (9) Župan Glavina je potem zelo zadovoljno vsakemu članu stisnil roko in jih z občutkom, **da je precej bika že zgrabljenega za roge**, povabil na skodelico krepčilnega čaja spet jutri, približno ob času, ko bi mestni zvon, če bi zvonil, udaril desetkrat (str. 38).

Kržišnik (2006: 266) izpostavlja, da so med prenovitvenimi posegi v besedilih najpogosteje uresničene in najbolj običajne prenovitve frazeoloških enot. Ker so frazemi ustaljene enote, pomeni kakršnakoli sprememba ustaljene sestavinske zgradbe takoj prenovitev frazema in »povečuje možnosti (npr. v primerjavi z besedo) za izrabo semantične potence« (prim. Kržišnik 2006: 266). Znotrajfrazemska prenovitev pomenotvorne glagolske sestavine »zgrabiti« v deležnik »zgrabljen« v zgledu (9) še vedno kaže razmerje do izhodiščne sestavine. Prenovitev učinkuje pasivno in namiguje na to, da župan Glavina ni bil glavni akter pri odločni akciji.

- (10) Gospod Glavina je bil svetel zgled tudi pri pitju. Nenadoma je vstal, negotovo dvignil kozarec in vzkliknil, se pravi, skušal vzklikniti, ker se mu je jezik začel čudno vesti v lastnih ustih: »Gospodje, **zgrabili smo**, torej, **bik se je zgrabil**, torej, v zvezi z **rogovi**, odločno in enotno smo ...« Potem je omahnil (str. 106–107).

Ko je skrivnost romana razrešena in zvon zvoni na vse strani, se na trati pred zvonikom veselijo vsi prebivalci mesta. Župan pripravi slavnostni govor. Ker je globoko je pogledal v kozarec, se mu je jezik zapletal. Opitost je obenem razlog za prenovitveni postopek v zgledu (10), ki izraža ne preveč razsodno in preudarno govorjenje. Razstavljenost posameznih frazeoloških sestavin omogoči možnost dvojnega branja frazema s frazeološkim in dobesednim pomenom. Prenovitev prizadene skladenjsko zgradbo frazema in se kaže v zunanji kolokabilnosti frazema, ki vzpostavlja pomensko razmerje do dobesednega pomena sestavin. Glede na pomen sestavin izhodiščnega frazema in sobesedila ter dejstva, da frazem *zgrabiti bika za roge* v romanu uporablja en in isti literarni lik, lahko razberemo pomen razstavljenega frazema. Kljub temu da je osnovna oblika frazema ukinjena, se njegov pomen ohranja v sobesedilu (prim. Kržišnik 1990: 414–417).

5 Sklep

V prispevku smo orisali vlogo frazeologije v romanu, ki je prežet z duhovitostjo in humorjem. Roman *Poletje pod lastovičjim zvonikom* je prepleten s humorjem na besedni in situacijski ravni. Situacijska komika se navezuje na besedno in obe skupaj učinkujeta še bolj smešno. Pri besedni komiki se avtor poigrava s pomeni besed, besednimi igrami, večpomenskostjo in ponavljanjem. Humor izvira iz pisateljevega načina izražanja, opisovanja literarnih likov in dogodkov, pri čemer uporablja tudi frazeologijo. Pri portretiranju literarnih likov pisatelj uporablja frazeologijo z namenom podrobnejšega opisa značajskih potez ali za doseganje komičnega z jezikovnimi sredstvi, prikazovanja odnosov med posameznimi osebami ali značajskimi pomanjkljivostmi. Povsem vsakdanje situacije avtor humorno prepleta z dvopomenskostjo, tako da doživetja in dogodivščine književnih likov pri mladih bralcih vzbudijo smeh. Tudi frazeološke prenovitve v sobesedilnem okolju, ki omogoča dvojno branje frazemov (kot prosto besedno zvezo ali kot frazeološko besedno zvezo) ter dvopomenskost posameznih sestavin dodatno poskrbijo za razgibano dogajanje, lahkotnost in duhovitost. Najžlahtnejši elementi besedne komike so položeni na jezik župana Glavine. S kopicenjem frazema *zgrabiti bika za roge* v celotnem romanu je portretiranje literarnega lika zelo performativno in opazno. Pisatelj Slavko Pregl z izbranim frazemom prikaže ne samo jezikovni profil določenega literarnega lika, temveč tudi ponavljajoči označevalec, ki potrjuje značajske poteze in posebnost župana majhnega mesta. Za Preglovo pisanje je humor značilna stalnica, ki ji ostaja zvest tudi v izbranem romanu. V svojem književnem izrazu teži k uporabi takšnih sredstev, ki zbujajo smeh, med katere sodijo tudi frazeološke enote. Vse naštetu tvori njegov osebni stil, ki je vesel, veder in komičen.

Viri

Korpus pisne standardne slovenščine Gigafida 2.0: <https://viri.ejvt.si/gigafida/>. (Dostop 3. 5. 2023.)

Nova beseda: Besedilni korpus na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ter ZRC SAZU: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html. (Dostop 3. 5. 2023.)

Pregl, Slavko, 2017: *Poletje pod lastovičjim zvonikom*. Dob pri Domžalah: Miš.

Slovarski portal Fran. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: <http://www.fran.si>. (Dostop 27. 4. 2023.)

Literatura

Blažič, Milena Mileva, 2014: *Branja mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Burger, Harald, 1997: Phraseologie im Kinder- und Jugendbuch. Rainer Wimmer, Rainer in Berens, Franz-Josef (ur.): *Wortbildung und Phraseologie*. Tübingen: Gunter Narr. 233–254.

Burger, Harald, 2015: *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Burger, Harald, 2022: »Das ist auch ein weites Feld«. *Theodor Fontanes Phraseologie*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren GmbH.

Christophe, Alain, 1997: Literarischer Phrasemgebrauch in Stefan Zweigs Schachnovelle. Gréciano, Gertrud in Rothkegel, Annely (ur.): *Phraseme in Kontext und Kontrast*. Bochum: Norbert Borchmeyer. 17–30.

Čermák, František, 1985: Frazeeologie a idiomatika. Filipec, Josef in Čermák, František (ur.): *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, nakladatelství Československé akademie věd. 166–236.

Černyševa, Irina I., 1980: *Feste Wortkomplexe des Deutschen in Sprache und Rede*. Moskau: Vysšaja škola.

Ewers, Hans-Heino, 2000: *Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Fleischer, Wolfgang, 1997: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Gréciano, Gertrud, 1994: »Vorsicht, Phraseoaktivität«. Sandig, Barbara (ur.): *EUROPHRAS 92. Tendenzen der Phraseologieforschung*. Bochum: Brochmeyer. 203–218.

Haramija, Dragica, 2005: Mladinska proza Slavka Pregla. *Otrok in knjiga* 32/64. 5–14.

Keber, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Koller, Werner, 1977: *Redensarten: Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel*. Tübingen: Niemeyer.

Kremer, Bruno P. in Richarz, Klaus, 2015: *Ins Bockshorn gejagt. Tierische Sprichwörter und blumige Redewendungen*. Darmstadt: Konrad Theiss Verlag.

Kržišnik, Erika, 1988: *Frazeologija v moderni*. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Kržišnik, Erika, 1990: Tipologija frazeoloških prenovitev v Cankarjevih proznih besedilih. *Slavistična revija* 38/4. 399–420.

Kržišnik, Erika, 2006: Izraba semantične potence frazemov. *Slavistična revija* 54, posebna številka. 259–279.

Kržišnik, Erika, 2018: Vinjete in Podobe iz sanj - mejnika v stilistični izrabi frazeologije. Smolej, Mojca (ur.): *1918 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 54. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–19.

Nedelko, Vesna, 2006: *Frazeologija pri prevajanju umetnostnih besedil: izdelava teorije prevajanja frazemov in frazeoloških ponovitev s pomočjo opisa in klasifikacije nemških frazemov in njihovih prevodov ob primeru romana Pločevinasti boben avtorja Günterja Grassa*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Palm, Christine, 1989: Die konnotative Potenz usueller und okkasioneller Phraseologismen und anderer festgeprägter Konstruktionen in Christa Wolfs Roman Kindheitsmuster. Gréciano, Gertrud (ur.): *Europhras 88. Phraséologie Contrastive*. Strassbourg. Collection Recherches Germaniques 2. 313–326.

Primec, Sara, 2019: *Frazeologija v Prešernovih Poezijah*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Richter-Vapaatalo, Ulrike, 2007: *Da hatte das Pferd die Nüstern voll. Gebrauch und Funktion von Phraseologie im Kinderbuch. Untersuchungen zu Erich Kästner und anderen Autoren*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.

Röhrich, Lutz, 1994: *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg, Basel, Wien: Herder.

Valenčič Arh, Urška, 2014: »Ein Prinz auf der Erbse«. *Phraseologie und Übersetzung. Am Beispiel der Kinder- und Jugendliteratur von Christine Nöstlinger im Deutschen und Slovenischen*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren GmbH.

Vidali, Petra, 2017: Slavko Pregl, Poletje pod lastovičjim zvonikom. *Večer* 18. 5. 2017.

Phraseology in the young adult novel *Poletje pod lastovičjim zvonikom*

Slavko Pregl is a Slovenian writer of children's and young adult literature, intertwining the everyday lives of young people with the world of adults. In his novel *Poletje pod lastovičjim zvonikom*, everyday life is interrupted by an unusual problem which is resolved by the characters and their cheerful mood. The everyday scenes that are depicted are spiced with humour and characterized by the frequent use of phraseological units. The data presented in the article are obtained by means of an analysis of phraseological material in the selected corpus. They show the tendency of using phraseology in literary works. The article presents to what an extent phraseology is a stylistic element, what the role of phraseology is, and how phraseology contributes to the creation of linguistic portraits.

Keywords: phraseology, frequency, modification, portrait, youth literary work